

Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право
УДК 342.7

Омельчук Василь Андрійович

*доктор юридичних наук, професор,
академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри права
Київського кооперативного інституту бізнесу і права*

Omeljchuk Vasyl

*Doctor of Law Sciences, Professor,
Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine,
Head of the Law Department
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law
ORCID: 0000-0002-6345-6887*

Лісова Наталя Вікторівна

*слухач кафедри права
Київського корпоративного інституту бізнесу та права*

Lisova Natalia

*Post-Graduate Student of the Law Department
Kyiv Corporative Institute of Business and Law
ORCID: 0000-0001-8020-3163*

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО
ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ПРОБЛЕМИ ТА
ПЕРСПЕКТИВНИ**
**NORMATIVE AND LEGAL REGULATION OF SOCIAL PROTECTION
OF MILITARY SERVANTS: PROBLEMS AND PROSPECTS**

*Анотація. Вступ. Безпека людини на міжнародному рівні визнана
основним виразником реалізації прав та свобод. Держава виступає
гарантом створення та забезпечення функціонування ефективного*

механізму гарантування прав людини. Воєнна агресія російської федерації поставила під загрозу існування самої української держави. Оборона держави лежить на плечах Збройних сил та інших військових формувань. Саме їх ефективна робота наразі є визначальною для подальшої долі всього народу. Виконуючи конституційно значущі функції та несучи службу в особливих режимних обмеженнях, пов'язаних з високим ризиком для життя та здоров'я, військовослужбовці потребують соціального захисту від держави на особливих умовах.

Мета. Метою статті є дослідження нормативного закріплення такого напряму реалізації безпекової функції держави як соціальний захист військовослужбовців. Дослідження системи нормативно-правових актів, які регулюють питання соціального захисту військовослужбовців, дозволить з'ясувати проблемні аспекти та сформулювати пропозиції щодо їх усунення. Дослідження положень національного законодавства, міжнародних актів дає розуміння необхідності їх систематизації, внесення змін та узгодження.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: нормативно-правові акти, які регулюють соціальний захист військовослужбовців, а також наукові праці сучасних авторів, які проводили свої дослідження у сфері забезпечення прав людини та соціального захисту.

У процесі проведеного дослідження були використані такі наукові методи: аналіз, синтез та пояснення для викладення основного матеріалу, логічного узагальнення результатів для формулювання висновків та перспектив подальшого наукового пошуку.

Результати. В статті досліджено нормативно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців, визначено основні законодавчі акти, які визначають основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців. Визначено соціальний захист військовослужбовців як складник безпекової функції держави.

Проаналізовано взаємозв'язок безпеки людини й соціального захисту військовослужбовців. Запропонована необхідність внесення змін до чинних нормативно-правових актів.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях в цій сфері пропонується деталізувати неузгодженості нормативно-правових актів, які регулюють соціальний захист військовослужбовців, та сформулювати конкретні пропозиції щодо внесення змін. Такі наукові пошуки в цьому напрямку дозволять вдосконалити нормативно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців та забезпечити його відповідність стандартам НАТО.

Ключові слова: *соціальний захист військовослужбовців, право на безпеку, права військовослужбовців, оборона, національна безпека.*

Summary. *Introduction. Human security at the international level is recognized as the main expression of the realization of rights and freedoms. The State acts as a guarantor of the creation and functioning of an effective mechanism for guaranteeing human rights. The military aggression of the Russian Federation threatened the existence of the Ukrainian state. The defense of the state rests on the shoulders of the Armed Forces and other military formations. It is their effective work that is now decisive for the further fate of the whole people. Performing constitutionally significant functions and serving in special regime restrictions, involved with a high risk to life and health, military personnel need social protection from the state on special conditions.*

Purpose. The article is aimed at studying the normative consolidation of such a direction of implementation of the security function of the state as social protection of military personnel. The study of the system of normative legal acts regulating the issues of social protection of military personnel will allow to find out the problematic aspects and formulate proposals for their elimination. The study of the provisions of national legislation, international acts gives an

understanding of the need for their systematization, modification and coordination.

Materials and methods. The materials of the study are: normative legal acts regulating the social protection of military personnel, as well as scientific works of modern authors who conducted their research in the field of human rights and social protection.

In the course of the study, the following scientific methods were used: analysis, synthesis and explanation for the presentation of the main material, logical generalization of the results for the formulation of conclusions and prospects for further scientific research.

Results. The article examines the legal regulation of social protection of military personnel, identifies the main legislative acts that determine the basic principles of state policy in the field of social protection of military personnel. Social protection of military personnel is defined as a component of the security function of the state. The взаємозв'язок of human security and social protection of military personnel is analyzed. The necessity of making changes to the existing normative legal acts is proposed.

Discussion. In further scientific research in this area, it is proposed to detail the inconsistencies of regulatory legal acts that regulate the social protection of military personnel, and formulate specific proposals for amending. Such scientific research in this direction will improve the legal regulation of social protection of military personnel and ensure its compliance with NATO standards.

Key words: *social protection of military personnel, the right to security, the rights of military personnel, defense, national security.*

Постановка проблеми. На тлі подій на міжнародній арені особливо гострої актуальності набуває питання безпеки. У зв'язку з військовою агресією російської федерації в Україні наш народ постав перед

проблемою виживання. На наш погляд, безпека кожної окремо взятої людини вже не є пріоритетом, адже стоїть питання збереження держави, її суверенітету та української нації. Основний тягар війни ліг на плечі військовослужбовців. Саме від Збройних Сил та інших військових формувань наразі залежить подальша доля нації. Позаяк основу обороноздатності нашої країни складає соціальний захист військовослужбовців, то питання вивчення нормативно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців є особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціального захисту військовослужбовців є предметом дослідження багатьох вчених різних галузей юридичної науки. Проблемам соціального захисту присвячували свої наукові доробки Пилипчук В.Г., Голяка О.С., Курило В.І., Мазуренко Л.І., Автушенко І.Б. та інші.

Метою статті є дослідження нормативно-правового врегулювання соціального захисту військовослужбовців з метою побудови цілісного уявлення про систему чинних нормативно-правових актів, які регулюють зазначені правовідносини, виявлення проблемних моментів та формулювання пропозицій щодо вдосконалення.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: нормативно-правові акти, які регулюють соціальний захист військовослужбовців, а також наукові праці сучасних авторів, які проводили свої дослідження у сфері забезпечення прав людини та соціального захисту.

В процесі проведеного дослідження були використані наступні наукові методи: аналіз, синтез та пояснення для викладення основного матеріалу, логічного узагальнення результатів для формулювання висновків та перспектив подальшого наукового пошуку.

Виклад основного матеріалу. Народ України зараз переживає важкі часи. Війна стала важким випробуванням як для держави, так і для

кожного окремого громадянина. Безпекові питання для нас набули однозначної пріоритетності.

Одним із конституційних обов'язків держави, який складає механізм забезпечення безпеки громадян, є створення та гарантування функціонування системи соціального захисту, передусім військовослужбовців. Надійний функціональний механізм соціального захисту є одночасно і компенсаторною, і безпековою складовою політики держави, яка є необхідною умовою сталого розвитку суспільства.

Статтею 28 Декларації з прав людини закріплено, що кожна людина має право на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені. При цьому стаття 29 містить обмеження такого права: при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [2].

Стаття 3 Конституції України закріплює визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю [1]. Стратегією національної безпеки України реалізація цієї норми закріплена як головна ціль державної політики національної безпеки [3].

Стаття 17 Основного закону справою усього Українського народу та найважливішою функцією держави визначає захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки. Завдання з оборони України покладено на Збройні Сили України [1]. Законом України «Про національну безпеку України» Збройні Сили, як і інші військові формування, віднесені до складу сектору безпеки та оборони держави [4].

Комплектування Збройних Сил та інших військових формувань військовослужбовцями визначене Законом України «Про військовий обов'язок та військову службу», яке відбувається шляхом призову громадян України на військову службу або прийняття на військову службу за контрактом [5].

Військовослужбовцями, на яких покладається виконання завдань з оборони держави, є громадянами України. А за статтею 24 Конституції України вони користуються рівними правами та свободами людини і громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України та законах України [5]. При цьому, стаття 1-2 Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей» закріплює можливість встановлення обмежень для військовослужбовців щодо користування зазначеними правами [6].

Таке звуження обсягу прав обумовлене особливим характером військової служби. Позаяк, несення військової служби пов'язана з критичним рівнем ризику для життя та здоров'я, специфічними соціально-побутовими умовами, то це вимагає від держави створення відповідного компенсаторного механізму.

Коментуючи статтю 3 Основного Закону, автори науково-практичного коментаря Конституції України, цілком слушно зазначають, що визнання людини найвищою соціальною цінністю в практичній площині формує відповідну ціннісну орієнтацію: «жодне інше явище не може поціновуватись суспільством вище, аніж людина, не може, так би мовити, перевершити її цінність. Усі інші соціальні цінності мають бути підпорядковані, субординовані цінності людини» [14, с. 19].

Водночас з огляду на реалії сьогодення, питання співвідношення поняття безпеки людини та безпеки держави є, на наш погляд, дискусійним [15]. Адже, військовослужбовець, виконуючи бойове завдання, ризикує життям, будучи виконавцем оборонних заходів держави. Тобто, в сучасних

умовах забезпечення державної безпеки не можливе без відступу від загальновизнаних стандартів прав людини, зокрема і вищезазначених ціннісних орієнтирів. Інакше держава може припинити своє існування, а відповідно і всі цінності, гарантовані нею.

Вищезазначене, приводить нас до висновку, що військовослужбовці є важливими суб'єктами забезпечення існування цінностей та гарантій, визначених статтею 3 Конституції.

Грунтовна наукова позиція авторитетних науковців – фахівців у сфері безпеки В.Г. Пилипчука і О.С. Гиляки висловлена з цього приводу в коментарі до статті 17 Конституції України, де вони підкреслюють значущість національної безпеки для гарантування суверенітету та незалежності держави, зазначаючи, що відповідно до положень Закону України «Про національну безпеку» частиною національної безпеки є і національні інтереси України - життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності та добробут її громадян [13, с. 135-136].

Саме тому, окреме закріплення частиною 5 статті 17 Конституції України обов'язку держави щодо забезпечення соціального захисту військовослужбовців є свідченням важливості такого захисту з огляду на особливу роль військовослужбовців в забезпеченні можливості гарантування та реалізації конституційних цінностей [1].

Стратегія воєнної безпеки України закріплює, що громадяни України на військовій службі та службі у військовому резерві становлять найбільш цінний оборонний капітал держави [7].

Створення системи соціального захисту військовослужбовців є частиною державної політики з укріплення обороноздатності країни. При цьому, варто наголосити, що військовослужбовці, виконуючи конституційно значущі функції, потребують особливого статусу та

соціального захисту. Тому Конституцією соціальний захист для військовослужбовців передбачений окремою нормою, без обмежень, визначених в статті 46.

З цього приводу Конституційний Суд України сформував правову позицію у своєму рішенні від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018 щодо розуміння частини 5 статті 17 Конституції. В даному рішенні Суд зазначив про засадничий характер положень цієї статті та акцентував увагу на тому, що «закріплення в Конституції України обов'язку держави щодо забезпечення соціального захисту громадян України, які захищають Вітчизну, суверенітет і територіальну цілісність України, є запорукою його реалізації державою та недопущення зниження рівня соціального захисту цих осіб та членів їхніх сімей» [12].

Основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців визначені Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Окремі положення щодо соціального захисту військовослужбовців містять Закон України «Про Збройні Сили України», Закон України «Про Національну гвардію України», Закон України «Про Державну прикордонну службу України», Закон України «Про Службу безпеки України», Закон України «Про Державну спеціальну службу транспорту», Закон України «Про боротьбу з тероризмом», Закон України «Про військовий обов'язок та військову службу», Закон України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист», Закон України «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни», Закон України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних сил України, та членів їхніх сімей» та інші.

Деталізують та впроваджують механізми окремих аспектів соціального захисту військовослужбовців інші нормативно-правові акти: укази Президента, постанови Кабінету Міністрів України, накази міністерств, накази та окремі доручення міністра оборони, накази міністра внутрішніх справ тощо.

Регулюють питання соціального захисту військовослужбовців також і міжнародні нормативно-правові акти: Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду, Женевська конвенція про поводження з військовополоненими, Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі, Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях.

Формулюючи концепцію безпеки людства міжнародна спільнота починаючи з другої половини ХХ століття поступового переводила фокус уваги з безпеки держави до безпеки людини. Шляхом виокремлення чітких складників безпеки людини та критерії їх оцінювання, було запропоноване таке поняття як сталий розвиток (англ. sustainable development). Ціллю сталого розвитку вже стає не економічне процвітання, а виживання самої людини як виду в майбутньому. Таким чином, забезпечення безпеки людини стало розглядатись через призму реалізації системи принципів сталого розвитку.

Підтримуючи проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року в Україні Указом Президента було затверджено Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Даним Указом визначено 17 цілей, які мають бути орієнтирами для розроблення проєктів прогнозних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів [8].

Стратегією національної безпеки України проголошено: «Безпека людини - безпека країни» [3]. Проте, серед задекларованих цілей сталого

розвитку України відсутня основоположна та визначальна ціль для всіх інших: забезпечення оборонних і безпекових можливостей держави на такому рівні, при якому неможлива збройна агресія проти України.

Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» визначено принципи здійснення державної політики в Україні: додержання Конституції України, забезпечення в Україні прав і свобод людини і громадянина та гарантування прав і свобод, проголошених Конституцією України, забезпечення соціальної спрямованості економіки України та сталого соціально-економічного розвитку України, зміцнення демократичних засад суспільного і державного життя, забезпечення верховенства права, економічної і політичної незалежності держави, захист її національних інтересів [9].

Стратегія воєнної безпеки України одними з пріоритетних завдань держави передбачає законодавче унормування та забезпечення необхідних умов для проходження військової служби і служби у військовому резерві, соціального захисту військовослужбовців, членів їх сімей, осіб, звільнених з військової служби, забезпечення необхідних правових, матеріальних та соціальних умов військової служби, запровадження дієвих і прозорих механізмів забезпечення житловими приміщеннями військовослужбовців Збройних Сил України та інших складових сил оборони, зокрема звільнених у запас або відставку, що залишилися перебувати на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, після звільнення та членів їх сімей [7].

При цьому Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки та Національна стратегія у сфері прав людини передбачає лише загальні положення щодо соціального захисту ветеранів війни. Питання соціального захисту військовослужбовців має бути внесено в дані документи окремим розділом [10, 11].

Загалом, соціальному захисту військовослужбовців присвячена велика кількість нормативно-правових актів, деякі з яких є вже неактуальними та застарілими, такими, що не відповідають потребам сьогодення, а деякі між собою містять неузгодженості та протиріччя. Тому актуальним є питання кодифікації законодавства, що регулює питання соціального захисту, його актуалізації та узгодження.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Реалізація завдань з оборони держави робить військовослужбовців важливими суб'єктами забезпечення існування цінностей та гарантій, визначених статтею 3 Конституції України. Виконуючи конституційно значущі функції та несучи службу в особливих режимних обмеженнях, пов'язаних з високим ризиком для життя та здоров'я, військовослужбовці потребують соціального захисту від держави на особливих умовах. Тому, закріплене частиною 5 статті 17 Конституції України положення про соціальний захист військовослужбовців не містить обмежень, передбачених статтею 46.

Соціальний захист військовослужбовців врегульований великою кількістю нормативно-правових актів. Наявність застарілих норм та правових колізій свідчить про потребу у проведенні систематизації та приведення у відповідність до потреб сьогодення чинного законодавства з питань соціального захисту військовослужбовців.

Подальше детальне дослідження питання нормативно-правового врегулювання соціального захисту військовослужбовців надасть можливість формулювання пропозицій щодо систематизації законодавства, а також внесення змін, направлених на усунення правових колізій, скасування застарілих та прийняття нових норм, які відповідатимуть потребам сьогодення.

Література

1. Конституція України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 18.11.2024).
2. Загальна декларація прав людини. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#top (дата звернення: 18.11.2024).
3. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020?find=1&text=соціальн#top>
(дата звернення: 18.11.2024).
4. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n3> (дата звернення: 18.11.2024).
5. Про військовий обов'язок та військову службу : Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 18.11.2024).
6. Про соціальний та правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 18.11.2024).
7. Стратегія воєнної безпеки України : Указ Президента від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021?find=1&text=соціальн#Text>
(дата звернення: 18.11.2024).
8. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 17.11.2024).

9. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

10. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 5.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

11. Національна стратегія у сфері прав людини : Указ Президента України від 24.03.2021 р. № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

12. Рішення Конституційного суду України від 18.12.2018 р. № 12-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-18#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

13. Конституція України. Науково-практичний коментар / [редкол. Р.О. Стефанчук, (співголова), О.В. Петришин (співголова), Ю.Г. Барабаш та ін.. : вступ. сл. В. Зеленського] ; за заг. ред. Р.О. Стефанчука й О.В. Петришина ; Нац. акад. прав. Наук України ; Конст. Суд України. Харків : Право, 2024. 1176 с. С. 135-136.

14. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. С. 19-24.

15. Курило В. І., Габрелян Г. В. Визначення правової категорії «права ветеранів війни та учасників бойових дій». *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки"*. 2020. № 3. URL: <https://www.internauka.com/issues/law2020/3/5718> (дата звернення: 18.11.2024).

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> [in Ukrainian].
2. Zahalna deklaratsiia prav liudyny. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#top [in Ukrainian].
3. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14.09.2020 r. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020?find=1&text=sotsialn#top> [in Ukrainian].
4. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 r. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n3> [in Ukrainian].
5. Pro viiskovyi oboviazok ta viiskovu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 25.03.1992 r. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> [in Ukrainian].
6. Pro sotsialnyi ta pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtziv i chleniv yikh simei: Zakon Ukrainy vid 20.12.1991 r. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> [in Ukrainian].
7. Stratehiia voiennoi bezpeky Ukrainy: Ukaz Prezydenta vid 25.03.2021 r. № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021?find=1&text=sotsialn#Text> [in Ukrainian].
8. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30.09.2019 r. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> [in Ukrainian].
9. Pro zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky: Zakon Ukrainy vid 01.07.2010 r. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> [in Ukrainian].

10. Derzhavna stratehiia rehionalnoho rozvytku na 2021-2027 roky: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 5.08.2020 r. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-p#Text> [in Ukrainian].

11. Natsionalna stratehiia u sferi prav liudyny: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.03.2021 r. № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> [in Ukrainian].

12. Rishennia Konstytutsiinoho sudu Ukrainy vid 18.12.2018 r. № 12-r/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-18#Text> [in Ukrainian].

13. Konstytutsiia Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar / [redkol. R.O. Stefanchuk, (spivholova), O.V. Petryshyn (spivholova), Yu.H. Barabash ta in.: vstup. sl. V. Zelenskoho]; za zah. red. R.O. Stefanchuka y O.V. Petryshyna; Nats. akad. prav. Nauk Ukrainy; Konst. Sud Ukrainy. Kharkiv: Pravo, 2024. 1176 s. S. 135-136 [in Ukrainian].

14. Konstytutsiia Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar / redkol.: V. Ya. Tatsii (holova redkol.), O. V. Petryshyn (vidp. sekretar), Yu. H. Barabash ta in.; Nats. akad. prav. nauk Ukrainy. 2-he vyd., pererobl. i dopov. Kh.: Pravo, 2011. S. 19-24 [in Ukrainian].

15. Kurylo V. I., Habrelian H. V. Vyznachennia pravovoi katehorii «prava veteraniv viiny ta uchasnykiv boiovykh dii». *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka". Serii: "Iurydychni nauky"*. 2020. № 3. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/law2020/3/5718> [in Ukrainian].